

იმამ შამილის ტყვედ აყვანა და მურიდიზმის დასასრული

მარიამ გურეშიძე

ილიას უნივერსიტეტის გ. წერეთლის
აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტი
ასისტენტ მკვლევარი. საქართველო, 0162.
თბილისი, გიორგი წერეთლის ქ. 3.
+995551 127 855. mariagureshidze@gmail.com
ORCID iD :0000-0002-9825-0651

აბსტრაქტი

სტატიაში განხილულია ჩრდილო კავკასიაში (XIX ს.) სუფიზმის როლი რუსეთის იმპერიის მიერ წარმოებული დამპყრობლური ომის პერიოდში და აღნიშნულ ბრძოლაში იმამ შამილის წვლილი. შამილის მიერ სუფიზმის იდეოლოგიის დროშის ქვეშ უთანასწორო ბრძოლაში ღირსეული მეტოქეობის გაწევა.

ჩრდილო კავკასიაში XIX საუკუნეში რუსეთის იმპერიას მოუწია მურიდიზმთან შეჯახება (იმამ შამილის ბრძოლა რუსეთის იმპერიის წინააღმდეგ მურიდიზმის სახელითაა ცნობილი, ვინაიდან მისი მეზრძოლები ამავე დროს მისი სუფიელი მორჩილები – „მურიდები“ არაბ., $\mu\mu$ იყვნენ). საქართველოს ეროვნულ არქივში დამუშავებული მასალებით, გამოიკვეთა, რომ მურიდიზმმა ჩრდილო კავკასიელი მთიელები თავისუფლების მოყვარე, ღირსეულ მეზრძოლებად განამტკიცა და სწორედ მათი გაერთიანებით შეძლო შემდგომში იმამ შამილმა ანგარიშ გასაწევი ძალის ჩამოყალიბება.

საკვანძო სიტყვები: ჩრდილო კავკასია; იმამ შამილი; მურიდიზმი; რუსეთის იმპერია.

შესავალი

„XIX საუკუნეში ჩრდილო კავკასიაში გაძლიერებულმა სუფიზმმა გააერთიანა კავკასიის სხვადასხვა სუბ ეთნოსი, ხოლო მურიდიზმმა მათ დამოუკიდებლობის იდეა გაუღვივა. კავკასიელი მთიელები მთლიანად ჟინს ჰყავდა ატანილი, რომელიც სრულიად შთანთქმავდა მათი განსჯის უნარს. ისინი ძლიერად იყვნენ მიჯაჭვული დაბადების ადგილს და თავისუფლების გარდა არაფერს აყენებდნენ საკუთარ სამშობლოზე მაღლა. ამასთან ომი, თარეში და მარცვა პრინციპად ჰქონდათ ქცეული, ხოლო პატარა შეურაცხყოფის შემთხვევაში ტყვიითა და ხანჯლით იცავდნენ საკუთარ ღირსებას“ (ფონდი-1087, აღწერა-1, საქმე-307: 26).

მეთოდი

მასალების კვლევისას გამოყენებული არის საარქივო დოკუმენტები, რაც საშუალებას გვაძლევს წარმოვადგინოთ ახალი ხედვები XIX საუკუნეში ჩრდილო კავკასიაში მიმდინარე პროცესებთან დაკავშირებით და ვეყრდნობით შედარებითი ანალიზის მეთოდს.

შედეგები

საყოველთაოდ არის ცნობილი, რომ რუსეთის იმპერიის წინააღმდეგ იმამ შამილის შეურიგებელი ბრძოლის იდეოლოგიის მამოძრავებელი ძალა იყო მურიდიზმი. საარქივო დოკუმენტებით მტკიცდება, რომ გამათავისუფლებელი ბრძოლის დაწყებამდე მთიელებში ფესვგადგმული იყო სუფიზმი რაც აისახებოდა მათ საბრძოლო უნარებში, ორგანიზებულობაში, ბრძოლის ტაქტიკასა და სტრატეგიაში, ერთობაში. იმამ შამილმა სწორედ ეს ფაქტორი გამოიყენა და კიდევ უფრო განავითარა რუსეთის იმპერია-სთან ბრძოლის დროს.

რაც შეეხება რუსეთის იმპერიის დამპყრობლურ ბრძოლას, მათი ყოველი სამხედრო თუ დიპლომატიური ქმედება ემყარებოდა ზუსტი ინფორმაციის სრულყოფილად და დროულად ფლობას, არსებული თუ მოსალოდნელი მოვლენების სწორ ანალიტიკაზე დაფუძნებულ ქმედებას.

დისკუსია

რუსეთის იმპერიის მიერ ჩრდილო კავკასიაში წარმოებული დამპყრობლური ომის განხილვისას (XIX ს), მხარეთა პოტენციალის შედარებისთვის საგულისხმოა ერთი მხრივ გავიხსენოთ რაც დიდმა ფრიდრიხმა [პრუსიის მეფე ფრიდრიხ II-1740-1772 წწ.] რუსებზე საკუთარი გამოცდილებით თქვა (ფონდი-1087, აღწერა-1, საქმე-353: 28): მათი მორევა შესაძლებელია, მაგრამ მათზე გამარჯვება ვერა, მეორე მხრივ უთანასწორო ბრძოლაში საკმაოდ რთულად დასამარცხებელი ჩრდილო კავკასიელები მათი მეზრძოლი ხასიათის, იდეოლოგიის, საბრძოლო უნარებისა და რაც ყველაზე მთავარია სამშობლოსა და თავისუფლების განსაკუთრებული სიყვარულის გამო. აღნიშნულთან დაკავშირებით მოცემულ ნაშრომში განხილულია ორი საარქივო დოკუმენტი, რომელთა მეშვეობით გაანალიზებულია ზემოთ თქმული.

წარმოვადგენ საარქივო დოკუმენტს შემოკლებული სახით (ფონდი-1087; აღწერა - 1; დოკუმენტი - 335): „ღუნები!... რამდენი რამით არის გაერთიანებული ამ სახელთან მოხუცი კავკასიელების მოგონებები!... ღუნები არის მურიდიზმის დასასრული, ეს ფინალია-სისხლიანი რაფსოდის, ოცდაჩვიდმეტი წელი ავსებდა დაღესტნის მიუვალ ტყეებს ომის შეუწყვეტელი გრგვინვა და იარაღის ხმა.-აჰ, ღუნებში ითქვა კავკასიელ იმამთა უკანასკნელი სიტყვა, სიტყვა, რომელმაც საბოლოოდ ხალხისთვის შეაჯანჯღარა მურიდიზმის მძიმე ჯაჭვი-ღუნები ეს არის ღაზავათის საფლავი, როგორც კურინის სოფელი იარაღი-იყო მისი სამშობლო, ხოლო გიმრი-მისი აკვანი.

1859 წლის 10 აგვისტოს რუსულმა ჯარმა დაფარა ღუნიბი: ჩრდილოეთით განლაგდა გენერალ მაიორ თავადი თარხან-მოურავის დანაყოფი; აღმოსავლეთით-პოლკოვნიკ კონონოვიჩის, სამხრეთით-პოლკოვნიკ რადეცკის, ხოლო დასავლეთით-პოლკოვნიკ ტერგუკასოვის. მთავარი რეზერვი დადგა კეგერის სიმაღლეებზე, საიდანაც შტურმის შემთხვევაში, მთავარსარდალი დაინახავდა ყველა რუსული კოლონის მოძრაობას, ვინაიდან ღუნიბის მთელი მოედანი, კეგერის სიმაღლეებიდან მოყოლებული ღია იყო და ხელისგულზე ჩანდა. ამო სისხლისღვრის აცილების მიზნით, მთავარსარდალმა გადაწყვიტა პირველრიგში დაეწყო მოლაპარაკებები და ამის წარმოება დაავალა დალესტანში ცნობილ პოლკოვნიკ ლაზარევს, რომელიც მთიელთა შორის უდიდესი პოპულარობით სარგებლობდა. ლაზარევს 19 აგვისტოს ჰქონდა შეხვედრა იმამის შვილებთან და განუმარტა მათ მომავალი წინააღმდეგობის შეუძლებლობის შესახებ, ურჩია დათმობა და სანამ დრო იყო მიეღოთ მთავარსარდალის წინადადება. ნებას რთავდა შამილს, მთელ მის ოჯახს და ამაღას რუსეთის ფარგლებიდან მექაში თავისუფალ გასვლას. შამილს არ უფიქრია ერთის მხრივ ასე მალე დამორჩილება. მოისმინა რაც ითქვა ლაზარევის მხრიდან, მან უპასუხა წყნარად: „დაე შესრულდეს ალაჰის ნება. ღუნიბი-მალალი მთაა. -მე ვიმყოფები მთაზე. ჩემს ზემოთ უფრო მაღლა ღმერთია; რუსები-ქვევით არიან: დაე გადავიდნენ შტურმზე!“.

ღუნიბის დაკავებით, იგი შესაძლოა ვარაუდობდა, რომ მიუვალ მთას, სავარაუდოდ დროებით შეეჩერებინა რუსული იარაღის წარმატებები, -მოვიდოდა ზამთარი, ჩამოწვებოდა თოვლი, მთიან დალესტანში შეწყდებოდა შეტყობინებები, და რუსები იძულებული გახდებოდნენ დაეტოვებინათ მთები. - თუმცაღა რამოდენიმე დღემ, რომელიც ღუნიბში გაატარეს, მისცა შამილს დრო კარგად აეწონ-დაეწონა საკუთარი გამოუვალი მდგომარეობა. - მან იცოდა, რომ დალესტანი ღუნიბის გარდა, უკვე დაემორჩილა რუსებს მთლიანად ყველა სოფლით, სადაც გაერთიანდა

ყველაფერი რაც მურიდიზმისგან დარჩა, თუმცა ნელ-ნელა საბოლოოდ დარმწუნდა, რომ მისი ძალაუფლების დრო სამუდამოდ წავიდა. 21 აგვისტოს იგი თავად ეცადა განეახლებინა მოლაპარაკებები. შამილს აცნობეს, რომ მხოლოდ მისი უპირობო დამორჩილება შეძლებდა სისხლისღვრის თავიდან აცილებას. პასუხად მან წერილში განაცხადა: „შამილს არ შეუძლია მიიღოს შეთავაზება, ზეცაში ღმერთია, ხოლო ღუნიბში მისი მორწმუნე მუსლიმები, მათ ხელეზში ხმლებია ღვთიური ღაზავათისთვის“.

მოლაპარაკებები ამით დასრულდა და რუსული ჯარი შეუდგა ღუნიბზე ალყის შემორტყმას. 24 აგვისტოს თავადი თარხან-მოურავის კოლონამ ბრძოლისთვის დაიკავა ღუნიბის ჩრდილოეთ მხარეს მდებარე ბაღები, ხოლო სხვა კოლონა, პოლკოვნიკ კონონივიჩის მეთაურობით, კარა-კოისის კალაპოტიდან ავიდა და განალაგა მსროლელები ბორცვზე, ეძებდა ადგილს რათა განეღებინა ზარბაზნები. 24-ში ღამით და 25-ში ნავარაუდები იყო ამ ორი კოლონისთვის მოეწყოთ პლაცდარმი, თუმცა ჯარი, ერთხელ უკვე შეჭრილი ბრძოლაში, აღარ გაჩერდა და წინ და წინ წავიდა. - თავადი თარხანოვის კოლონამ ღამით ყალბი იერიში მიიტანა, რამაც მურიდები აიძულა ჩაეგდოთ ქვევით უკვე გამზადებული ქვეები. -ორი საათი მთა კლდიდან გადმოვარდნილი ნატეხებით გუგუნებდა. ქვის წვიმის დამთავრების შემდეგ, თარხანოვი შეუდგა კოლონის დამგრას... უფრო ადრე, რამოდენიმე მონადირემ, პოლკოვნიკ ტერგოკასოვის კოლონიდან, ისარგებლა ბნელი ღამით, მიცოცდნენ ღუნიბის უმაღლეს მწვერვალზე და დაზვერეს ის ადგილები, რითიც, ასე თუ ისე, თოკების მეშვეობით, შესაძლებელი იქნებოდა ყველაზე მიუვალი მხრიდან მთაზე აცოცება. -მოწინავე მამაცების მეშვეობით დაიწყეს ასვლა მონადირეებმა, ხოლო მათ შემდეგ მთელმა ბატალიონმა.-ღუნიბში პირველი ავიდა აპშერონის პოლკის ბატალიონი, პირადად ტერგოკასოვის მეთაურობით. -მისმა გამოჩენამ გადაწყვიტა ღუნიბის ბედი.-მურიდები, განსაცვიფრებელი ინფორმაციის შემდეგ, რომ რუსები უკვე მთაზე იმყოფებოდნენ, ყველა მხრიდან დაეტ-

აკნენ აპშერონელებს,-და ამით მისცეს საშუალება თავადი თარხანოვის კოლონას გასროლის გარეშე ასულიყო ღუნბში... თარხანოვთან ერთად, შირვანის მე-2 ბატალიონი (კონონოვიჩის კოლონით) მაიორ შტანგეს²⁹ მეთაურობით, გადავიდა თავდაცვითი კედლის იერიშზე, რომელიც ღუნბის აღმოსავლეთ ნაწილში იყო აღმართული და ხელჩართული ბრძოლის შემდეგ დაიპყრო შამილის უკანასკნელი ბასტიონი.

შუადღე იყო, როდესაც ჯართან ერთად ღუნბში ავიდა მთავარსარდალი მთელი თავისი ამალით და არყის ხეების ხეივანში გაჩერდა, აულიდან ნახევარი ვერსის დაშორებით, სადაც შამილი გამაგრდა მურიდეების უკანასკნელ ასეულთან ერთად. -აულის გარშემო კედლად იდგა 14 ბატალიონი და უცდიდნენ მხოლოდ ბელადის ბრძანებას, რათა შეტევაზე გადასულიყვნენ... ამ დროს ერთ-ერთ ქოხზე გაიელვა თეთრმა დროშამ.-თავადმა ბარიატინსკიმ იმწამსვე ბრძანა გაეჩერებინათ ცეცხლი და აულში გააგზავნა პოლკოვნიკი ლაზარევი, შამილის უპირობო დამორჩილების მოთხოვნით.

აულის წინ არც ისე დიდ მოედანზე ლაზარევი შეხვდა კარგად შეიარაღებულ მურიდეებს, მათ შორის იყო, შეკაზმულ რუხ ცხენზე, მაღალი ადამიანი ჩაფიქრებული და პირქუში სახით. -მბრძანებლურ პოზაში, არ იყო რთული შამილის ამოცნობა. -ლაზარევი მურიდეებს მიესალმა ჩვეულებრივი აღმოსავლური სალმით, და არ გაამყლავნა, რომ ამოიცნო დაღესტნის მრისხანე მბრძანებელი, სთხოვა ეჩვენებინათ შამილი. -როდესაც ეს შესრულდა, იგი მოწიწებით მივიდა იმამთან, და მოკლე, მაგრამ საკმაოდ მძიმე სიჩუმის შემდეგ თქვა: -შამილ! მთელი მსოფლიოსთვის არის ცნობილი შენი სიმამაცის შესახებ, და სანამ მთები დგას მისი დიდება არ ჩაქრება. -დაემორჩილე ბედის ძალას და მიენდე ხელმწიფე-იმპერატორის სულგრძელობას: ამით შენ დალუპვისგან გადაარჩენ ათასობით ადამიანს, რომლებიც ყველაზე ძნელბედობაში შენი ერთგულნი დარჩნენ.-ეს ადამიანები,

---

²⁹ ამჟამად გენერალი-მაიორი უფის გუბერნიის სამხედრო მეთაური.

არა მხოლოდ მებრძოლები, არამედ მშვიდობიანი მაცხოვრებლებიც არიან, მათი ბრმა და უსაზღვრო ერთგულება იმსახურებს შენგან ამ მსხვერპლს. -აჩვენე, რომ შენ დიადი ხარ, როგორც სიხარულში, ასევე უბედურებაში, და შეგიძლია უდრტვინველად და მედგრად გადაიტანო ღვთისგან განსაზღვრული. -რომ არა ღუნიბი შამილი მურიდებთან ერთად მარტო იქნებოდა, და შესაძლოა გადაეწყვიტა იარაღით ხელში დაცემა, დაეცვა დარჩენილი ერთგული აული, მაგრამ ოჯახის მომავალი მისი სიჯიუტის შემთხვევაში დასაღუპად იქნებოდა განწირული. -დასაფიქრებელი ნამდვილად ჰქონდა მოხუც შამილს! ნათელი იყო იგი ორქოვობდა მთელ ცხოვრებისეულ მრწამსზე, ერთი რომელიც აიძულებდა მას მებრძოლებოდა ურწმუნოებს უკანასკნელ ამოსუნთქვამდე, და ასევე მრავალრიცხოვან ოჯახთან მიჯაჭულობა, რომელიც მასთან ერთად იმყოფებოდა ღუნიბში. -უკანასკნელმა გრძნობამ გაიმარჯვა.

ამგვარად, მთის მრისხანე მბრძანებელი, ჩეჩნეთისა და დელესტნის, ახულგოს, იჩქერიის ტყის და დარგოს იმამი, 30 წლიანი მამაცური თავდაცვის შემდეგ, აპირებდა, რომ დაესრულებინა სისხლიანი ბრძოლა, დაეყარა იარაღი გამარჯვებულის წინ. გასაგებია, რა გრძნობაც ავსებდა ამ სანახაობის ყურებისას კავკასიაში მებრძოლი ჯარისკაცის სულს. გამოჩნდა რა შამილი, იცნეს რა იგი მისი მაღალი თეთრი ჩალმით,-გაისმა გამარჯვებული, გაუჩერებელი „ურა“! აახმიანა ჰაერი და გრიალით გადავიდა ბატალიონიდან ბატალიონზე. -ამ მოულოდნელმა აღტკინებამ კინალამ გააფუჭა საქმე, რადგან შეცბუნებულმა იმამმა უცბად შემოაბრუნა ცხენი, და მხოლოდ საზრიანმა ლაზარევმა, რომელმაც განუმარტა მას, რომ ამ ძახილით ჯარები დამსახურებულ ხარკს უხდიან, დაამშვიდა იგი, და მან გადაწყვიტა გზის გაგრძელება.

იყო ზუსტად შუადღის სამი საათი, როდესაც შამილი ცხენიდან ჩამოვიდა, ერთი ხელი დაიდო სატევარის ტარზე, ხოლო მეორეთი დაეყრდნო გორდას, გაჩერდა თავადი ბარიატინსკის პირდაპირ. -მთავარსარდალი ომის (სალაშქრო) სერთუკში და

ნაბადში, არყის ხეების ხეივანში შემთხვევით შეხვედრილ ქვაზე იჯდა. -იგი, მართლა მხოლოდ ერთი ამალით იყო გარშემორტყმული. -აქ იმყოფებოდა მთავარი შტაბის მეთაური გენერალ-ადიუტანტი მილუტინი და კავკასიის ომის ყველაზე გამოჩენილი მოღვაწეები: გრაფი ევდოკიმოვი, ბარონი ვრანგელი, კესლერი, თავადი მირსკი, თარხან-მოურავი და ბარონი ნიკოლაი.-აქვე იდგა რამოდენიმე ადიუტანტი და თავადის ორდინარეცი.

წუთი, როდესაც შამილი გაჩერდა თავადი ბარიატინსკის წინ, ჭეშმარიტად საზეიმო იყო! ყველა მზერა იმამისკენ იყო მიმართული, რომლის სახეზეც აღბეჭდილი იყო ღრმა სულიერი მწუხარება. - მას ეცვა გრძელი ჩოხა, რომელიც უბრალო თასმებით იყო შეკერილი და მწვანე ბეშმეტი; ფეხებზე-ჩევიაკები, წითელი ტარსიკონის წვივსაკრავები და თავზე-თეთრი მარმაშის ჩალმა, რომლის გრძელი ბოლოები ზურგზე იყო გადაყრილი. სატევარისა და გორდას გარდა, მას ასევე ორი პისტოლეტი ჰქონდა: ერთი კაბურაში, მეორე ქამარში. -ელოდებოდა, რომ შეხვდებოდნენ შეკითხვით: „ა რაო დონლუზ (ღორო), სად არის შენი გორდა, რომლის აღებასაც მთავაზობდი?“ - თუ კი ასეთი შემთხვევა იქნებოდა, მან მიიღო მყარი გადაწყვეტილება იმწამსე განეგმირა თავი სატევრით, რათა თავი აერიდებინა შემდგომი დამცირებისგან. - რა თქმა უნდა არაფერი ამდაგვარი არ მომხდარა, - ხოლო სიტყვა თავადი ბარიატინსკის მიერ შამილისადმი მიმართული იმდენად მოკლე იყო და ღირსეულად წარმოთქმული, რომ ყველა გარშემო მყოფზე ღრმა შთბეჭდილება მოახდინა.

-შამილ, -თქვა ბარიატინსკიმ:- შენ არ მიიღე პირობები, რომელიც შემოგთავაზე, და არ ისურვე ჩემთან ბანაკში მოსვლა. -ამჯერად მე მოვედი. -თავად გასურდა მებრძოლებს გადაეწყვიტათ საქმე, -და გადაწყვიტე თქვენს სასარგებლოდ. -ახლა ამ პირობებზე იქნება საუბარი. -უნდა წამოხვიდე პეტერბურგში და იქ დაელოდო გადაწყვეტილებას ხელმწიფე - იმპერატორისგან შენი ხვედრის შესახებ. სამაგიეროდ თავდებად უნდა დაუდგე შენი და შენი ოჯახის უსაფრთხოებას. -ამ სიტყვების ცნობების

შემდეგ შამილმა უპასუხა: -სარდარ! მე ყურად არ მიმიღია შენი რჩევები-მაპატიე და არ განმიკითხო! მე უბრალო უზდენი ვარ, ოცდაათი წელი ვიბრძოდი რელიგიისთვის, მაგრამ ახლა ჩემმა ხალხმა მიღალატა, ჩემი ნაიბები დაიფანტნენ, ხოლო თავად მე დავიქანცე ბრძოლისგან. -მოხუცი ვარ: 63 წლის. -გილოცავთ დადესტნის დაპყრობას და მთელი სულით ვუსურვებ ხელმწიფეს წარმატებებს მთიელთა მმართველაში მათივე კეთილდღეობისთვის! -„დაუყოვნებლივ გაგაგზავნი ხელმწიფე იმპერატორთან“ -უთხრა მთავარსარდალმა: -„და ერთ-ერთი ჩემი ადიუტანტი“ -მან ხელით მიანიშნა პოლკოვნიკ ტრომპოსკიზე -წაგიყვანს შენ, რათა არ მოგიხდეს გზაში არანაირი ზედმეტის და გაჭირვების ატანა.

ამ სიტყვებით მთავარსარდალი ფეხზე წამოდგა, შეჯდა ცხენზე და გაემართა ჯარისკენ, რათა გადაეცა შამილი, გრაფი ევდოკიმოვისთვის. -შამილი ჩანდა შეცბუნებული, მაგრამ როდესაც ბანაკში მისვლის შემდეგ იგი შეიყვანეს განსაკუთრებულად მისთვის მომზადებულ მდიდრულ კარავში, და ვერცხლის ლანგრით მიართვეს ჩაი, მხოლოდ მაშინ იგი თითქოს და გამოკეთდა კიდეც და გონზე მოვიდა. -დილისკენ ღუნბიდან ჩამოიყვანეს მთელი მისი ოჯახი, ხოლო ერთი დღე-ღამის შემდეგ უკვე შამილი თემირ-ხან-შურას გზაზე იყო, საიდანაც უნდა გამგზავრებულიყო პეტერბურგში ხელმწიფეს წინაშე წარსადგომად.

არყის ხეივანს სადაც განხორციელდა შამილის ჩაბარება, ეწოდა თავადი ბარიატინსკის ხეივანი, ხოლო ქვაზე, სადაც იჯდა მთავარსარდალი, დიდი სიტყვებით არის ამოტვიფრული: „1859 წელი, 25 აგვისტო, შუადღის 4 საათი“. -ეს არის წელიწადი, დღე და საათი კავკასიის ომის დასრულების. - შემდგომში ამ ქვაზე მოაწყვეს ლამაზი თალარი, რომელიც დღევანდლამდე შემონახულია. შემდეგი სააქრივო დოკუმენტის თანახმად (ფონდი-1087,აღწერა-1,საქმე-407:1-3).წარმოვადგენ შემოკლებული სახით. დოკუმენტში მოთხრობილია თვითმხილველის ნამბობი. თარგმანი არაბულიდან): პოლკოვნიკი ლაზარევი როდესაც დანიელ-

სულთანთან და სხვა პირებთან ერთად ღუნიბთან გაჩერდა, შამილმა მასთან ვაჟიშვილი ყაზი-მუჰამედი და კიდევ ერთი პიროვნება გააგზავნა. მოლაპარაკებები დიდხანს გრძელდებოდა. ყაზი-მუჰამედმა შამილის ბრძანებით განაცხადა: „თქვენ მუხანათები ხართ. რამდენჯერ დავამყარეთ მშვიდობა და შევეშვიტებო ბრძოლას, მაგრამ თქვენგან ლალატისა და ტყუილის გარდა ვერაფერი ვნახეთ. არასოდეს ვირწმუნებთ მთავარსარდალის ან/და სხვა პიროვნების ნათქვამს. ჩვენ გენერალ გრაბეს, ფეზის და კლუგენაუს სიტყვებში უკვე დადებული შეთანხმების დარღვევისა და მოტყუების გარდა ვერაფერი ვნახეთ. ახლა როგორღა უნდა დავიჯეროთ თქვენი სიტყვები? პოლკოვნიკმა ლაზარევმა უპასუხა: „არ განაახლო წარსული. რაც იყო იყო. უკეთესია შეხედო დღევანდელს და გაანალიზე შედეგები! იცოდე, მსურს თქვენი საქმეები რაც შეიძლება კარგად მოვაწყო. ღუნიბის აღების შემდეგ: შამილმა თავდაპირველად თვითმხილველი გაგზავნა მოსალაპარაკებლად, რომელიც შეხვდა გენერალ კესლერს, პორუჩიკ სმირნოვს, სომეხ ზახარს, მოგვიანებით ბარონ ვრანგელს და ლაზარევს. თავადმა ბარიატინსკიმ თვითმხილველი ძალიან თბილად მიიღო და შამილის წარდგენა სთხოვა. შამილმა თავდაპირველად თავდაცვა განიზრახა და მასთან ერთად მეზრძოლებს უთხრა: „თქვენ უნდა იბრძოლოთ და მე კი არ უნდა მითხრათ, რომ მთავარსარდალს ვეახლო! მინდა ვიბრძოლო და დღეს მოკვდე! ყაზი-მუჰამედმა კი მამას უთხრა: „მე არ მინდა ბრძოლა, გავალ რუსებთან, შენ თუ კი გასურს იბრძოლე! შამილი უზომოდ განრისხდა; მეჩეთში შეიარაღებულმა ქალებმაც კი შეარცხვინეს და ჩხუბი დაუწყეს ყაზი-მუჰამედს სიმხდალისთვის, ზოგიერთმა კი დაწყევლა იგი. ამ მდგომარეობაში იყვნენ ოთხი საათის განმავლობაში, შამილი კი შვილის ლალატის შემდეგ დათანხმდა მისულიყო მთავარსარდალთან. მისი დანახვისას მთელმა ჯარმა „ურა“ დაიყვირა! შამილს შეეშინდა და ფიქრობდა რომ მას მოატყუებდნენ და მოკლავდნენ. თუმცა ერთ-ერთმა მურიდმა, მუჰამედ-ჰუდანატ-ოღლი გოცატლინსკიმ, მას უთხრა: „თუ კი გაიქ-

ცევი, ამით ვერ გადარჩები; ჯობია ახლა მოვკლავ ლაზარეს და დავიწყოთ ღაზავათი. ამ დროს რუსი ჯარის წინ იდგა ლაზარევი, რომელმაც განმუხტა სიტუაცია და თქვა: „სად ბრუნდებით? არ შეგეშინდეთ! ჩვენს შორის ღალატი არ იქნება“. თვითმხილველი აღნიშნავს, რომ მას ბარონმა ვრანგელმა უბრძანა მიეყვანა ყაზი-მუჰამედი და შაფი-მუჰამედი ცოლებითურთ და შამილის ოჯახი. ყაზი-მუჰამედი მურიდებთან ერთად მეჩეთში იმყოფებოდა. მან თვითმხილველს ჰკითხა: სად დატოვე მამაჩემი? რომელმაც უპასუხა: „არ იცი, რომ მამაშენი სარდარს დაუტოვე, რომელმაც იგი კარავში წაიყვანა“? შემდეგ შეეკითხა რა სურდა, რაზეც ყაზი-მუჰამედმა უპასუხა: მინდა ვიბრძოლო მანამ არ მომკლავენ. „თუ კი ბრძოლა გინდოდა, ადრე უნდა გებრძოლა, ახლა კი ომი მორჩენილია. ადექი და წამომყევი“. თვითმხილველმა იგი ძმასთან და ოჯახთან ერთად ბარონ ვრანგელთან წაიყვანა, რომელსაც ბარონმა უთხრა: „ძალიან კმაყოფილი ვარ შენი მსახურებით და არასოდეს დავივიწყებ“. ამის შემდეგ არ მინახავს არც შამილი, არც მთავარსარდალი და არც ბარონი ვრანგელი“ -განმარტა თვითმხილველმა.

დასკვნა

შეიძლება ითქვას, რომ რუსეთის მიერ ჩრდილო კავკასიაში წარმოებული ხანგრძლივი დამქანცველი ომი, რომელიც ასევე სხვადასხვა მნიშვნელოვანი გეოპოლიტიკური ფაქტორებით იყო განპირობებული, მთიელთა დამარცხებით დასრულდა. ვინაიდან ამოიწურა იმ დროისთვის არსებული მთიელთა რესურსი: დაბერდა და დაიღალა შამილი, ნაიბები დაეფანტნენ, იმამის შემდეგ ვერ გამოჩნდა ლიდერი, რომელიც შეინარჩუნებდა მურიდიზმის ფენომენს და ამ იდეის გარშემო გააერთიანებდა მთიელებს მტრის წინააღმდეგ ბრძოლაში. მურიდიზმი შთააგონებდა მთიელებს იმამის ხელმძღვანელობით ებრძოლათ საერთო მტრის წინააღმდეგ და მოეპოვებინათ დამოუკიდებლობა. თუმცა აღსანიშნავია, რომ იმამ-შამილის ტყვედ აყვანით ჩრდილო კავ-

კასიელთა თავისუფლებისკენ სწრაფვის იდეა მაინც არ დასრულებულა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

საქართველოს ეროვნული არქივი; ფონდი-1087, აღწერა-1, საქმე-307.

საქართველოს ეროვნული არქივი; ფონდი-1087, აღწერა-1, საქმე-353.

საქართველოს ეროვნული არქივი; ფონდი-1087; აღწერა - 1; დოკუმენტი-335.

საქართველოს ეროვნული არქივი; ფონდი-1087, აღწერა-1, საქმე-407.

Кныш, А. Д. (2004). *Мусульманский Мистицизм. Краткая История.* Москва-Санкт-Петербург „ДИЛЯ“.

REFERENCES:

Sakartvelos Erovnuli Arkivi; Fonfi -1087, Aghtsera-1, Sakme-307.

Sakartvelos Erovnuli Arkivi; Fonfi -1087, Aghtsera-1, Sakme-353.

Sakartvelos Erovnuli Arkivi; Fonfi -1087, Aghtsera-1, Dokumenti-335.

Sakartvelos Erovnuli Arkivi; Fonfi -1087, Aghtsera-1, Sakme-407.

Кныш, А. Д. (2004). *Musumanskij Misticizm. Kratkaya Istoriya.* Moskva-Sankt-Peterburg „DILYA“.